

OSTRÓG NAD HORYNIEM.

Przygodny podróżnik, bawiący przypadkowo w wołyńskim mieście Ostrogu, uderzony zostaje ogromem mocy i potęgi przebijającym z resztek dawnych fortyfikacji zamku książąt Ostrojskich, wzniesionych na górze u zbiegu rzek Wilgi i Horynia.

Ostróg bowiem to jeden z większych ośrodków Wołynia. Położony na południowo-wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej odegrał w dziejach tejże wybitną rolę.

Losy tego miasta były ściśle związane z losami całego Wołynia i osiadłych na nim książąt Ostrojskich; wspólnie dzielono powodzenia i klęski.

Rozlokowany jest Ostróg na pagórkach w pobliżu ujścia Wilgi (dawna Welja) z resztką jej dopływów Gnitką i Garbarką do Horynia (dawny Oar). Przypuszczalnie nazwę swą dostało miasto od staro-ruskiego wyrazu *ostrog*, co znaczy warowne osiedle, ogrodzone częstokołem. Zresztą dawne jego nazwy były *Ostrobór* t. j. warownia w borze i *Ost-róg* t. j. miejsce tworzące ostry róg (kąt) wyżyn i zasiedlone przez rodzinę szlachecką *Ostrosrogów*.

Wykopaliska wskazują, że obszar ten był zamieszkały już w czasach przedhistorycznych (wiek kamienny) a w następstwie został zasiedlony protosłowianami prawdopodobnie dłu-

gogłowami plemionami *Walinana* (stąd *Wołyń*), następnie *dulebam*, *polanami*, *dręwlanami*, a od VI wieku *awarami*. Dopiero w wieku IX zostaje podbity przez *Warego - Rusów*.

Starożytny gród (dziś przedmieście *Belmaz*) dostaje się *Wsiwołodowi* w IX wieku a w końcu tegoż stulecia ludność zostaje ochrzczona przez duchowieństwo z *Włodzimierza Wołyńskiego* (dawny *Lubomir*).

W roku 1100 jest Ostróg mianowany miastem udzielnym i na zjeździe *Wetyczowskim* zostaje nadany jako udział *Dawidowi* (zm. 1120) wnukowi *Jarosława Mądrego* wzamian za księstwo *Włodzimierskie*; przechodzi następnie na syna tegoż *Wsiwołoda*, następnie na *Jarosława*, syna wielkiego ks. kijowskiego *Świętopełka*, stąd staje się kością niezgody pomiędzy poszczególnymi książętami.

W roku 1241 zostaje Ostróg zrujnowany przez *Batuchana*, a w 1320 podbity przez wielkiego księcia litewskiego *Gedymina* i przekazany jego synowi *Lubartowi*. Od *Lubarta* odbiera go *Kazimierz Wielki* w r. 1349, lecz miasto już w r. 1366 powraca do *Lubarta*. Pierwszym historycznie znanym księciem Ostroga był wnuk *Romana Halickiego* — *Daniel*, który mianuje Ostróg stolicą swego księstwa.

Książę *Daniel Wasylewicz* przekazuje miasto swemu synowi *Fedce*, który to zapoczątkowuje dynastję ks. Ostrojskich. *Władysław Jagiełło* zatwierdza go swym namiestnikiem w listopadzie 1386 r., a wielki książę litewski *Witołd* w czasie swej bytności w Ostrogu w r. 1427 oraz *Swidrygałło* w r. 1438 nadają mu wiele różnych łask i przywilejów. *Fedko*, książę na Ostrogu (kanonizowany w Kijowie w r. 1441) zasiedla Ostróg żydowskimi, greckimi i ormiańskimi kupcami i tworzy w ten sposób handlowe centrum Wołynia.

Syn jego, *Wasyl Krasny* (urodziwy), znany jest ze swych zwycięstw nad tatarami, oraz z bu-

Ryc. 52. OSTRÓG. WIDOK OD STRONY WSCHODNIEJ.

For H. Podgórski.

dowy zamku, murów, wałów i rowów, które zabezpieczają miasto ze wszystkich stron. Fortyfikuje on również sąsiednie miasta: Dubno i Zaslav.

Kolejno przechodzi Ostróg w ręce Iwana, syna Wasyla, a następnie dosięga rozkwitu przy synie tegoż Konstantym.

Ks. Konstanty (1460 — 1533) zwie się już nie udzielnym lecz niezależnym księciem na Ostrogu i uzyskuje tytuł hetmana litewskiego.

Jest on też znany jako dobry gospodarz kraju. Wznosi w Ostrogu murowane wieże, mury obronne i sobór w r. 1521. Za jego czasów Ostróg staje się nie tylko pierwszorzędną fortecą Wołynia, lecz i ważnym punktem w stosunkach handlowych z północą, południem i zachodem. Po śmierci Konstantego Ostróg dziedziczy syn jego, a po śmierci tegoż żona i córka, znana w historii i legendzie Halszka z Ostroga.

Wreszcie Ostróg przechodzi w posiadanie księcia Konstantego Konstantynowicza, któremu Stefan Batory zatwierdza tytuł hetmana litewskiego i wojewody kijowskiego. Ponadto Konstanty otrzymuje przywilej karmazynowej

Ryc. 22.

OSTRÓG. TARG W ŚRÓDMIEŚCIU.

pieczęci i tytułuje się „z Bożej łaski Konstanty Konstantynowicz”.

Pomiędzy rokiem 1527 — 1608 posiadłości Konstantego Konstantynowicza wynoszą: 100 miast, 2760 wsi, do 20000 mórg ziemi; 600 cerkwi, 20 klasztorów, 61 zamków, 3000 młynów, ogromna pasieka pod Ostrogiem, zatrudniająca 300 pasieczników wreszcie niezliczone stada koni, bawołów i wielbłądów. Dochód wynosił około 200 milionów złotych polskich (stąd przysłowie: „Bogaty jak Ostrogski”).

Tocząc walki z tatarami i Iwanem Groźnym, książę Konstanty zakończył i rozszerzył ostrogskie fortyfikacje, budując nową wieżę. Z jego działalności politycznej znanem jest zawarcie szeregu zyskownych traktatów, podpisanie aktu złączenia Wołynia z Polską i Litwą (unja Lubelska 1569), oraz pierwsza kandydatura na tron polski.

Zdecydowany zwolennik tolerancji religijnej, tak rzadkiej na owe czasy, staje się po unji Brzeskiej (1596) gorliwym opiekunem wschodniego obrządku. Rozumiejąc potrzebę oświaty, otwiera szkoły, drukarnie oraz zaprasza do Ostroga wybitnych

Ryc. 21

OSTRÓG. KOŚCIÓŁ PARAFIALNY.

Prof. H. Podgórski.

uczonych, zakłada biblioteki, pokrywa ściany soboru i pałaców pięknymi freskami.

Ze śmiercią Konstantego kończy się okres rozkwitu Ostroga. Ostróg dziedziczą dwaj synowie Konstantego. Jeden z nich — Aleksander umiera młodo (otruty 1603), drugi zaś Janusz, wychowany na dworze wiedeńskim przyjmuje katolicyzm, zaprasza na Wołyń jezuitów (1612), stwarza ostrogską milicję i ordynację. Janusz zrzadka zjeżdżał do Ostroga, mieszkając stale w Międzyrzeczu; zbudował on klasztor franciszkański (1606) na miejscu starożytnej cerkwi św. Trójcy. Umiera Janusz bezdzietnie i 19 sierpnia 1620 roku wygasa dynastia książąt Ostrogskich w linii męskiej.

Ostróg przechodzi do opieki katolicyzmu na Wołyniu Anny Aloizy, żony hetmana Karola Chodkiewicza (oboje pochowani w Ostrogu), następnie zaś do dalszych spadkobierców ks. Ostrogskich po kądzieli: Konińskich, Zasławskich, Wiśniowieckich, Radziwiłłów i Sanguszków. Później do wielkiego kanclerza litewskiego Małachowskiego (1690), wreszcie do Jabłonowskich. Od roku 1794 zostaje Ostróg powiatowym miastem, pozostając we władaniu Jabłonowskich. Od r. 1880 zostaje wcielony do apanaży cesarstwa rosyjskiego.

Obecnie Ostróg zajmuje obszar 800 hekt. i liczy mieszkańców 17,045, w tem: narodowości polskiej 16%, ukraińskiej 19%, rosyjskiej 7%, czeskiej 1%, niemieckiej 1%, żydowskiej 56%.

Ludność czeska pod względem wyznaniowym jest prawosławną.

Na skutek rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1924 r. Ostróg przestał być miastem powiatowym i należy do powiatu Zdobunowskiego z siedzibą władz w Zdobunowie.

Wpłynęło to wysoce ujemnie na rozwój Ostroga. Miasto, odcięte z jednej strony linią graniczną, z drugiej zaś brakiem dogodnej komunikacji ze stacją kolejową, zdaje się być

Ryc. 33.

OSTRÓG. GIMNAZJUM PAŃSTWOWE IM. KONOPNICKIEJ.

pogrążone w letargu pod względem politycznym i społecznym.

Jest jednak nadzieja, że zamierzona na przyszłość przez sejmik budowa normalno-torowej kolei Zdobunów—Ostróg wpłynie ożywiająco na miasto.

Przemysł ma charakter drobnego przemysłu rzemieślniczego; poza dwoma młynami większych zakładów wytwórczych brak. Handel jest w uspieniu.

Pod względem administracyjnym jest Ostróg wyposażony w ekspozyturę starostwa — tak zw. Naczelnikostwo Rejonu. Jest tu też poczta i telegraf, sąd i więzienie, oraz monopol spirytusowy, stacjonuje tu też pułk ułanów. W dziale opieki społecznej zorganizowano i uruchomiono w Ostrogu dwa szpitale, oraz przychodnię rejonową, sierociniec i żłobek na 70 dzieci, oraz przytułek dla starców i kalek na 10 osób. Ponadto sejmik subsyduje wydatnie T-wo „Kropla Mleka” oraz bursę dla niezamożnych uczniów przy gimnazjum.

W dziale oświaty istnieją: Gimnazjum Państwowe koedukacyjne, Seminarjum Nauczycielskie, Szkoła rzemieślnicza, siedem szkół powszechnych oraz pracownia modelarska zwana „Domem Pracy”. Muzeum Państwowe, zarządzane przez Kuratorjum miejscowe z ramienia M. O., posiada stosunkowo rozległy lokal, składający się z kilku sal i obszernych pod-

Ryc. 84. OSTRÓG. WEJŚCIE DO MUZEUM.

ziemi. Ze zbiorów szczególnie bogato przedstawiają się druki z XVI wieku, resztki archiwaliów i materiałów bibliotecznych. Galeria

portretów rodzinnych książąt Ostrogskich składa się przeważnie z kopji. Sporo broni oraz przedmiotów kultu religijnego.

Znaczna ilość zbiorów jest przygodnego pochodzenia i nie odnosi się do historii Ostroga.

Frekwencja, jak stwierdziłem w książce obecności, bardzo mała.

Życie umysłowe miasta rozwinięte jest bardzo słabo; właściwie prawie nie egzystuje. Dobrych i dostępnych bibliotek brak.

* Z odległą o 12 kilometrów stacją kolejową Ożenin jest Ostrog połączony niezupełnie dotychczas wykończoną drogą bitą. Lokomocja odbywa się przy pomocy pierwotnych wózków dorożkarskich, oraz od niedawna kursujących 2-ch autobusów; projektowane jest uruchomienie trzeciego od wiosny r. b.

Taki jest obecny stan Ostroga pod względem kultury materialnej i duchowej; jednak z każdym miesiącem zauważa się pewna poprawa, co pozwala mniemać, że z czasem przy poparciu rządowych czynników i wysiłku miejscowej ludności Ostrog stanie się naprawdę tem, czem był kiedyś i czem powinien być, t. j. prawdziwą perłą naszych miast kresowych.